

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ROMANISTIKU

FRANCUSKA KNJIŽEVNOST

MALRAUX – PISAC ANGAŽOVAN U VREMENU

Završni rad

STUDENT:

MIRZA SPILJAK

MENTOR:

DOC. DR. LEJLA OSMANOVIĆ

Sarajevo, siječanj 2021.

Sadržaj

1. UVOD.....	3
1.1. Definicija pojma „angažman“	4
1.2. Društveno-povijesni kontekst prve polovice XX. stoljeća	4
2. FRANCUSKA I ANGAŽMAN	8
2.1. Afera Dreyfus	8
2.2. Književnost i angažman između dva svjetska rata	9
3. MALRAUX – ANGAŽMAN KROZ DJELOVANJE.....	12
3.1. Malraux – podrijetlo osjećaja revolta i angažmana.....	13
3.2. Antikolonijalizam kao presudni čimbenik – <i>L'Indochine enchaînée</i>	14
3.3. Komunizam i Drugi svjetski rat	18
3.4. Malrauxov angažman u kulturi i umjetnosti.....	20
4. MALRAUX – ANGAŽMAN KROZ STVARANJE.....	22
4.1. Humanizam kao temelj angažmana junaka <i>Azijske trilogije</i>	22
4.2. Zatajenje kršćanstva – <i>L'homme athée</i>	23
4.3. Čovjek za čovjeka – <i>L'homme héroïque</i>	27
4.4. Pobuna protiv poniženja čovjeka – <i>L'homme révolté</i>	30
5. ZAKLJUČAK.....	33
6. LITERATURA	35

Sažetak: Prva polovina XX. stoljeća je vrijeme velikih promjena u svim segmentima ljudskoga djelovanja pa tako i u književnosti. Breme koje ovaj period povijesti donosi će istaknutog francuskog književnika, André Malrauxa, povesti putem angažmana u korist viših ciljeva. On kao intelektualac i glas jednog vremena, svojim novinarskim i književnim radom te političkom aktivnošću obuhvaća problematiku sa kojom se susreću potlačeni, obični ljudi diljem svijeta, a prije svega neistomišljenici vladajućih struktura i obespravljani domicilni narodi u kolonijama. Cilj ovog rada je ponuditi uvid u Malrauxov svestrani angažman kako na političkom, tako i na književnom planu. Kroz romane *Azijske trilogije* aktualizira pitanje čovjeka i njegove sudbine koja je često fatalna i apsurdna u novonastalim i turbulentnim okolnostima koje zahtijevaju angažman pojedinca kako bi odbranio ljudsko dostojanstvo i smisao života.

Ključne riječi: angažman, apsurd, čovjek, revolucija, postojanje.

1. UVOD

Pojam angažmana u književnosti prisutan je kroz povijest i nije ograničen na kraj XIX. i početak XX. stoljeća. O njemu se kao o sastavnom ili čak neizostavnom aspektu ljudskog djelovanja, umjetnosti pa samim tim i književnosti, govori od antičkog doba. Filozofi i tvorci političke misli i filozofije zapadnih civilizacija poput Platona i Aristotela su u središtu svoje aktivnosti imali pitanje mjesta čovjeka u društveno-političkoj zajednici te samim tim predstavljaju sami početak konkretne misli o angažmanu. Kada je riječ o Francuskoj, najvažniji prethodnici velikih imena XX. stoljeća su svakako znameniti prosvjetitelji koji su djelovali u XVIII. stoljeću koje će kulminirati Francuskom revolucijom potaknutom njihovim idejama i razmišljanjima. Svojim zalaganjem i preispitivanjem tadašnjih društvenih normi i poretka ostavili su veliki pečat u književnosti i filozofiji, a pri tom su se često u svojoj borbi protiv uspostavljenog sustava, monarhije i tiranije, suočavali sa progonom i činjenicom da su bili u nemilosti vladajućih za što je Voltaire najbolji primjer. Koncem XIX. stoljeća svijet će zatresti glasovita afera Drayfus čiji će sudionik i protagonist biti pisac Emile Zola sa svojim tekstom "J'accuse...!", a koja i danas privlači pažnju mnogobrojnih povjesničara. No u novijem vremenu, koje nastupa nakon pada velikih carstava uzrokovanog porazom u Prvom svjetskom ratu, najveće figure u svijetu književnosti koje smatraju da književnost ne treba biti sama sebi svrha već se treba baviti egzistencijalističkim i aktualnim pitanjima su André Malraux, Albert Camus i Jean-Paul Sartre.

Cilj ovoga rada je prikazati Malrauxov novinarski, politički i književni put prateći vremenski okvir *Azijske trilogije*, ali i dati uvid u situacije koje su utjecale na formiranje Malrauxa kao angažiranog intelektualca u vremenu. *Azijska trilogija* je isključivo plod autorove fikcije, a sastavljena je od tri romana čija radnja je međusobno potpuno neovisna. *Osvajači*, *Kraljevski put* i *Ljudska sudbina* prate avanture cijelog niza revolucionarnih junaka kroz koje pisac kristalizira humanističku i egzistencijalističku misao začetu još u epistolarnom djelu *La Tentation de l'Occident* iz 1926.

1.1. Definicija pojma „angažman“

Sam pojam “angažman” dolazi iz francuskog jezika i u svome osnovnom značenju predstavlja aktivnost, zanimanje i preokupaciju određenom aktivnošću koja za rezultat ima predodređeni cilj ili svrhu. U literaturi angažman ima dodatnu težinu. pisci koji se angažiraju za neku svrhu, bila ona kulturalne, političke, nacionalne, religijske ili neke druge tematike, u tom trenutku postaju involvirani u određenu problematiku, a kada je u pitanju društveno-političko-socijalni angažman književnika, on postaje glas naroda i savjest jednog vremena. Zajednička misao pisaca koji dijele ovakvu točku gledišta je da umjetnik ne smije biti inertan u odnosu na svijet koji se mijenja. Upravo autor kao intelektualac ima zadaću reći ono što masa ne može i ne zna jer su riječi njegov najglasniji instrument i najsnažnije oružje. Da bi se pisac uopće angažirao u vezi sa nekim pitanjem potreban je razlog, a prva polovina XX. stoljeća će itekako zahtijevati ljude od akcije koji imaju jak sentiment odgovornosti prema društvu u kojem žive. Jedan od njih u svijetu književnosti će biti André Malraux, višestruko angažirana ličnost, svojevrsan ideal sintagme “*l’homme engagé*”, istovremeno intelektualac i čovjek od akcije. Malraux je prvenstveno komunist, potom antifašist, sudionik Španjolskog građanskog rata i komandant osloboditeljske francuske brigade “Alsace-Lorraine” u Drugom svjetskom ratu, a naposljetku i golist, ministar kulture koji odbacuje mit revolucije da bi primat u njegovim shvaćanjima preuzela ideja nacije, jednako je svestran i po pitanju književnog stvaralaštva. Mnogi ga smatraju i pretečom egzistencijalizma oslanjajući se na činjenicu da se heroji njegovih romana susreću sa naglom spoznajom gorčine i apsurdna postojanja, da je smrt u njegovom djelu sveprisutna, te da upravo ona transformira život u sudbinu kako sam autor kaže u svojoj *Nadi*.

1.2. Društveno-povijesni kontekst prve polovice XX. stoljeća

Iako Malrauxovo romaneskno djelovanje počinje dvadesetih godina XX. stoljeća, sam korijen autorova djelovanja, situacije koje su kulminirale njegovim angažmanom postavile su pozornicu nešto ranije. Kraj XIX. i početak XX. stoljeća u francuskoj povijesti je ostao upamćen kao period “Belle époque” koja je dobila naziv zahvaljujući

općem i impresivnom napretku francuskoga društva na mnogim poljima. Posebno treba izdvojiti ekonomiju, tehnologiju, umjetnost i politiku. Francuska se nakon Pariške komune i pretrpljenog poniženja i poraza u Francusko-pruskom ratu (1871. - 1872.), te uzdizanja i ujedinjenja starog i najvećeg neprijatelja - Njemačkog carstva, opet vraća na pijedestal. Razdoblje je to i neobično dugog mira za jednu europsku zemlju u ta, inače, turbulentna vremena. Njezino stanovništvo, intelektualci, diplomate, znanstvenici i umjetnici napokon imaju prostora za iskazivanja potencijala i moći na svjetskoj političkoj pozornici što je rezultiralo širenjem francuskog utjecaja, kulture i jezika posvuda po svijetu, a time i teritorijalnom ekspanzijom. "Belle époque" je obilježena tehnološkim razvojem, rastom prestiža Francuske i njezina carstva na svakom meridijanu planeta, a u ovom razdoblju otvoren je i danas glasoviti Ajfelov toranj za Svjetsku izložbu 1899. koja je organizirana u Parizu što predstavlja sam vrhunac epohe. Francuska korporacija *Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez* je prije početka 1870. dovršila izgradnju Sueckog kanala koji je u potpunosti promijenio svijet. Trgovački brodovi na putu do Indije i Kine više nisu morali ploviti oko Rta Dobre nade kao najjužnije točke afričkog kontinenta i time gubiti mjesec i mjesec.

U svijetu znanosti se najviše ističu imena braćnog para Curie, posebice Marie, naturalizirane Francuskinje, koja zahvaljujući svojim dostignućima u fizici i kemiji na polju radioaktivnosti postaje prva žena nagrađena Nobelovom nagradom, prvo u suradnji sa drugim znanstvenicima 1903, a potom i potpuno samostalno za otkriće dva nova radioaktivna elementa: polonija, kojem daje ime po rodnoj Poljskoj (*Pologne*, fr.) i radija. Njezin trijumf je iznimno važan i kada promatramo poziciju žena u tadašnjem društvu i ima veliku emancipacijsku ulogu.

Još jedno veliko ime znanosti čija su otkrića dovela do produženja životnoga vijeka, rasta populacije, smanjenja mortaliteta i svijeta kakvog danas poznajemo je Louis Pasteur, mikrobiolog i kemičar koji otkriva principe vakcinacije, fermentacije i pasterizacije čime izravno doprinosi budućem eksplozivnom razvoju medicine.

Kada je riječ o umjetnosti, ističu se braća Lumières čije će ime zauvijek ostati upisano zlatnim slovima u svijetu kinematografije budući da uspijevaju napraviti prvi film. Charles Beaudelaire sa *Cvjetovima zla* iz 1850. tek u ovom periodu doživljava veliki uspjeh. Guillaume Apollinaire svojom vizualnom poezijom inovira i liriku predstavlja na

iznenađujući način u *Kaligramima* dok Pablo Picasso, španjolski slikar sa pariškom adresom, postaje jedan od osnivača kubizma. Veoma je značajno što su promjene u društvu toliko jake da s lakoćom ulaze u sve pore pa tako prodiru i u književnost. Ne samo francuska, općenito europska književnost prolazi svojevrsnu transformaciju. Realizam i naturalizam dolaze na velika vrata pod utjecajem velikih francuskih i ruskih pisaca iz prve polovine XIX. stoljeća, odbijaju sve norme romantizma i romantičarskog zanosa te počinju tretirati aktualne društvene probleme, realnu sliku zajednice i njezinih mnogobrojnih nedaća. Na političkom planu Francuska je poprilično stabilna, iako privremeno poražena i umanjena za Alsace-Lorraine, no tek će biti uzdrmana aferom "Dreyfus" koju će predvoditi Emile Zola kao angažirani pisac čijim će putem kasnije ići i André Malraux, André Gide, Jean-Paul Sartre i drugi.

Nakon gotovo idiličnog perioda "Belle époque", 1914. godine doći će do Prvog svjetskog rata u kojem će se sukobiti sile Antante predvođene Britanskim i Ruskim carstvom i Francuskom protiv Centralnih sila okupljenih oko Njemačkog i Osmanskog carstva te Austro-Ugarske monarhije. Rat će biti zaključen pobjedom Antante što će 1919. dovesti do Versajskog sporazuma, a kasnije i niza drugih. Među poraženima, a posebice kod francuskog istočnog susjeda Njemačke, sporazum će izazvati vrlo snažan osjećaj revanšizma, želje za osvetom nakon pretrpljenog poraza i ustupaka koje su bivše Centralne sile bile prinuđene napraviti u korist Antante. Upravo tu se nalazi i glavni razlog za Drugi svjetski rat čiji će *casus belli* biti Hitlerov napad na Poljsku na koji će Britansko carstvo i Francuska, kao poljski saveznici, odgovoriti objavom rata.

Jugoistočna Azija koja je u fokusu romana *Azijske trilogije* također prolazi kroz vrlo turbulentan period. Francuska je do početka XX. stoljeća već učvrstila svoju poziciju i osigurala svoje teritorije u Indokini. Domicilno stanovništvo anamitske nacionalnosti bilo je itekako potlačeno i izloženo raznim nepravdama. Anamitski jezik je zabranjen u korist francuskog kojeg domicilno pučanstvo nije govorilo, dok je vojni rok za Anamite bio duži za gotovo tri godine od onog koji su služili Francuzi. Jugoistočna Kina je u periodu do japanske agresije (1937.) opterećena sukobima komunista i nacionalističke partije Kuomintang koji prerastaju i u otvoreni rat. Situaciju dodatno otežavaju europske kolonijalne sile koje posluju nauštrb interesa kineskoga naroda i time postaju meta revolucionara koji žele otjerati koloniste, prvenstveno Britance iz kolonije Hong Kong.

To su samo neki primjeri duboko ukorijenjene društvene nepravde u svijetu na koju će reagirati Malraux koji u više navrata govori da je upravo društvena nepravda motiv za njegova angažiranja od prvog posjeta Indokini, preko Španjolskog građanskog i Drugog svjetskog rata pa sve do smrti. Društveno-političke okolnosti prve polovine XX. stoljeća izazvat će velike promjene u svim sferama života. Nastat će jedan potpuno drugačiji svijet, a turbulencije će se uvijek odražavati i na književnost koja jako često i predstavlja povijest jednoga društva. Zbog toga je pojava angažmana u književnosti, tema poput apsurdna postojanja, čovjekove sudbine i slično, potpuno u skladu sa naglim i nasilnim promjenama koje prva polovina XX. stoljeća donosi.

2. FRANCUSKA I ANGAŽMAN

2.1. Afera Dreyfus

Pojam angažiranog intelektualca u novijoj povijesti Francuske vezuje se za aferu Dreyfus. Direktni povod za ovu aferu su ratna zbivanja u periodu od 1870. do 1871. kada se na europskom tlu vodio Francusko-pruski rat čiji je *casus belli* bio spor oko španjolske krune. Nakon ratnog vihora, poraza i katastrofe, francuskom političkom scenom vlada dosta jak sentiment revanšizma, osvete i želja za pronalaženjem krivca prožet duhom u društvu tada sveprisutnog i neosuđivanog antisemitizma. Bogati Francuz židovskog podrijetla iz netom izgubljene istočne pokrajine Alsace-Lorraine, Alfred Dreyfus, artiljerijski časnik francuske armije, optužen je na osnovu vrlo šturih i manjkavih dokaza za najveći stupanj izdaje, odavanje državnih vojnih tajni neprijatelju koje su za posljedicu imale veliki poraz u spomenutom ratu. Iako potpuno nevin, poslužio je kao savršena meta pa je 1894. godine osuđen na doživotnu kaznu zatvora u kažnjeničkoj koloniji u Francuskoj Gvajani u Južnoj Americi, dok se prave krivce koji su poznati pokušava zataškati i sakriti. Upravo će ova aferu dovesti do snažne polarizacije francuskog društva na one koji su za i protiv Dreyfusa, na ljevicu i desnicu. Pitanje je u potpunosti nadilazilo religiju, podrijetlo i status, a ključnu poziciju zauzeo je pisac Emile Zola.

Angažman u aferi Dreyfus je nastavak Zoline borbe za slabe i one koji predstavljaju lake mete. Književnik se i prije toga isticao u pravdoljubivosti, upozoravao je na antisemitizam, položaj židovske religijske zajednice u Francuskoj i diskriminaciju kojoj su izloženi, iako u to vrijeme nije bilo popularno zalagati se za njihova prava što će u XX. stoljeću kulminirati holokaustom. Godine 1896. u listu *Le Figaro* piše članak pod nazivom "Pour les Juifs" protiv antižidovske kampanje, a uskoro će svu njegovu pozornost okupirati slučaj, kako je od samoga početka vjerovao, nepravedno osuđenog Alfreda Dreyfusa. Zola se u par navrata angažira po ovome pitanju, no najveći odjek će imati njegovo otvoreno pismo upućeno tadašnjem predsjedniku, Félixu Faureu, koje, istini za volju, nije bilo upućeno samo njemu, već i višemilijunskoj narodnoj masi, pasivnima i aktivnima, pratiteljima i direktnim sudionicima afere. Pismo "J'accuse..." iz 1898. objavljeno u listu *L'Aurore*, urednika i budućeg premijera, Georgea Clemenceaua,

nije književno djelo, ali se svakako može reći da je remek-djelo u pravnom i moralnom smislu koje je donijelo prevagu u tome da se život jednog nevinog čovjeka spasi od potpune propasti, ali i da se široke mase osvijeste i zahtijevaju istinu, kako u ovom slučaju, tako i u drugima. Pisac uspijeva probuditi savjest jednoga naroda i ukazati na duboko ukorijenjenu nepravdu u društvu te na taj način aktualizira pitanje angažmana intelektualca u društvene svrhe. Postat će simbol otpora nečasnom režimu, simbol slobode i vrisak za pravičnošću u ovoj skandaloznoj aferi. Čak i dan-danas njegov čin ostaje zapamćen kao jedan od najmoralnijih angažmana jednog intelektualca za veće dobro koji je tada rezultirao oslobođanjem, a 1906. i potpunim rehabilitiranjem lika i djela časnika francuske armije Alfreda Dreyfusa.

André Malraux će također baštiniti isti sentiment te će krenuti identičnim putem zalaganja za viši cilj. Djelovat će u još turbulentnije vrijeme, ono između i nakon dva svjetska rata, koje će zahtijevati i jednostavno vapiti za ovakvim, nadasve moralnim i ljudskim angažmanom pisca i čovjeka u svakom kutku svijeta. Suočiti će se sa prijetnjom fašizma i nacizma, boriti će se protiv kolonijalizma i svakog drugog oblika ugnjetavanja. Angažirat će se prvenstveno za odbranu čovjeka i njegova dostojanstva.

2.2. Književnost i angažman između dva svjetska rata

Pisci i pjesnici koji su djelovali u različitim periodima prve polovine XX. stoljeća, znatno se razlikuju po pitanju poimanja angažmana u književnosti, romanesknim ličnostima, temama i inovacijama na planu djela. Razdoblje prije Prvog svjetskog rata je još uvijek period idilične "*Belle époque*" kojom vlada optimizam podstaknut raznim čovjekovim uspjesima i dostignućima što umjetnicima daje zanos i slobodu, dolazi do pojave kubizma i mnogi stvaraju umjetnost koja je donekle sama sebi svrha, potpuno lišena angažmana. U periodu koji direktno prethodi Drugom svjetskom ratu, točnije tridesetih godina XX. stoljeća dolazi do radikalne promjene u književnosti koja, anticipirajući promjene, postaje sve više angažirana.

Već će užasi Prvog svjetskog rata ostaviti dubok trag na cijeli svijet, a posebice na francusko društvo koje je naglo probuđeno iz prosperitetnog perioda s početka stoljeća. Čovjek se osjećao poraženim uvidjevši da je sve što je naučio, znanja kojima je ovladao

i napredak koji je postigao, ipak ostao tako krhak, a s druge strane i spreman na destrukciju. Francuska je kraj rata dočekala sa preko milijun mrtvih što je u potpunosti preobrazilo cijelu zajednicu u kojoj je pesimizam u potpunosti zauzeo mjesto dotadašnjeg optimizma. U ratnoj književnosti dominirat će iskustva sa bojnog polja, stravične pripovijesti, a Georges Duhamel će za svoj roman, ironično nazvan *Civilizacija* u kojem opisuje iskustva sa fronta, 1918. godine dobiti i prestižnu nagradu Goncourt. U Cirihu će 1916. kao kontrateža ratnoj tematici nastati dadaistički pokret na čelu sa Tristanom Tzarom koji, zgrožen konzervativizmom, poziva na inovaciju u poeziji i prozi i to u vidu sna, iracionalnog, odsustva logike, hijerarhije, sjećanja, arheologije, proroka i budućnosti. Umjetnici koji pripadaju ovom pokretu simpatiziraju lijeve političke opcije te su u potpunosti obuzeti antiratnim i antinacionalističkim sentimentom. Završetak Velikog rata društvu i intelektualcima vraća izgubljenu slobodu djelovanja. Književnost doživljava transformaciju, najtalentiraniji autori odbacuju sjećanja na bitke, ideologije, velike ratnike i junake te se u potpunosti prepuštaju suvremenosti. To prije svega podrazumijeva ljubav, tzv. *écriture automatique* koja podrazumijeva puštanje misli da neometano teku, neopterećene sviješću, moralom ili nekim socijalnim šablonima što rezultira napuštanjem ustaljenih književnih formi.

U periodu poznatom kao "*les années folles*" (1920-1929) koje na izvjestan način predstavljaju nastavak ratom prekinutog zanosa sa samog početka stoljeća djelovat će i Marcel Proust kod kojeg također nema nikakvih naznaka angažmana. Njegovo djelo *Du côté de chez Swann*, prvi tom ciklusa *Potruga*, smješteno je na kraj XIX. stoljeća i prati jednu mondenu zajednicu te predstavlja roman sjećanja, neobazirući se na aktualnosti i društvene nedaće. Autori u međuratnom periodu sve više mijenjaju i razlažu formu romana što je veoma značajno budući da su tematski dosta limitirani, dok potpunu transformaciju, kako na planu forme, tako i na planu sadržaja, pronalazimo tek u poeziji nadrealizma. Dadaizam u poeziji nije trajao dugo (1916-1922), a upravo zahvaljujući ovom pokretu javit će se spomenuti nadrealizam koji svoje dublje korijene vuče iz Freudove psihoanalize i rada velikana francuske poezije koji su prethodili, posebice Baudelairea, Rimbauda i Apollinairea, a trajat će do sredine stoljeća.

Kraj XX. godina XX. stoljeća donosi potpuni zaokret. Još jednom će se svjetlo nade, prosperiteta i stabilnosti početi gasiti što će "*les années folles*" pretvoriti u "*les années graves*". Okolnosti postaju jako teške usljed kraha svjetske ekonomije u Velikoj

depresiji 1929. godine, a Francuska će 1934. dodatno biti potresena financijskim skandalom u aferi Stavisky. Gotovo istoga trenutka zavladaat će golema nestabilnost posvuda u svijetu. Ubrzo se diljem Francuske šire štrajkovi i razni socijalni nemiri uzrokovani obuzimajućim strahom od budućnosti. Stanje opće nesigurnosti i neizvjesnosti dovodi do jačanja i potpune renesanse nacionalističkih stranaka u Europi. U Njemačkoj jača desnica, a uskoro na vlast dolazi Hitler, dok Italijom još od dvadesetih godina vlada fašistički vođa Mussolini.

Na književnom planu se također dešava promjena u tridesetim godinama. pisci će sve više početi zauzimati stav i mjesto u društvu koje im kao intelektualcima pripada. Roman ima novu formu izražaja gdje autori poput Célinea i Malrauxa na vrlo jasan način pokazuju svoju zabrinutost za čovjeka nagovještavajući apsurd i egzistencijalizam. Poseban ugled politički angažiranog intelektualca Malraux će dobiti nakon objave Azijskog ciklusa, romana *Vrijeme prijezira* iz 1935. u kojem govori o nacističkim logorima i *Nade*, romana o Španjolskom građanskom ratu u kojem je i sam sudjelovao.

Razlika između književnosti do i nakon tridesetih godina XX. stoljeća je evidentna i ogleda se prvenstveno u odsustvu, odnosno prisustvu angažmana. Turbulentne okolnosti uzrokuju potpunu promjenu paradigme gdje ideja tragedije i probuđenog zla u cijelosti zaokuplja romansijere budući da je književnost često najbolji odraz društva što za direktnu posljedicu ima angažman. Razlika je veoma vidljiva i na polju junaka, ličnosti, političke klime i okolnosti koje pisci biraju pa je književnost tridesetih godina vrlo bogata proznim djelima u kojima je naglašen individualizam, čovjek nasuprot sudbine, očaj i apsurd ljudskog života. Ovo su teme koje će preokupirati i nadolazeće pisce egzistencijalizma poput Jean-Paula Sartrea i Alberta Camusa.

3. MALRAUX – ANGAŽMAN KROZ DJELOVANJE

André Malraux (Pariz, 3. XI. 1901 – Créteil, 23. XI. 1976), utjelovljenje sintagme „*écrivain engagé*“ je francuski književnik i političar koji je aktivizmom obilježio XX. stoljeće. Unikatan je po svojoj svestranoj ličnosti bilo da ga se analizira kao borca za ljudska prava, pisca koji se ističe svojim pisanjem, umjetničkom virtuoznošću na koju nailazimo od njegovih prvih uradaka pa sve do nikada završenog ciklusa započetog *Altenburškim orasima* iz 1943. ili kao cijenjenog francuskog državnika. Njegova multidisciplinarnost na polju profesionalnog djelovanja je vođena željom da obuhvati problematiku sudbine i poziciju čovjeka u odnosu na nju sa više različitih aspekata što će mu njegovi brojni poduhvati u novinarstvu, književnosti i politici omogućiti. Malrauxova angažiranost ne iznenađuje s obzirom na vrijeme u kojem je odrastao, stvarao i živio. Rođen je početkom XX. stoljeća, a kroz samo trinaest godina od njegova rođenja izbit će Prvi svjetski rat, sukob koji će srušiti sve čovjekove dotadašnje vizije, ideale i iluzije o društvu, mnogo paralelnih nemira i revolucija diljem svijeta od kojih je najvažnija Ruska revolucija (1917. – 1923.) koja je rezultirala usponom komunizma. Teško bi bilo i zamisliti intelektualca poput Malrauxa koji bi, imajući jasnu percepciju svih dešavanja tridesetih godina XX. stoljeća, ostao po strani zbivanja jer čvrsto vjeruje da je čovjek ono što čini. Čovjeka se ocjenjuje po njegovim djelima, a ovaj period ljudske povijesti je definitivno vrijeme akcije i djelovanja. Dakle, Malraux ne samo da neće ostati nijem na neizbježnu opasnost koja se sprema, već će biti i osoba oko koje će se istomišljenici okupljati, netko tko će svojim primjerom pokazati drugima što znači biti angažirani pisac vremenu.

Iznimno je teško promatrati njegov politički angažman odvojeno od djela ili djelo od angažmana budući da sama autorova ličnost, stvaralački rad i angažman tvore mozaik iz kojeg nije moguće izdvojiti samo jedan aspekt, a ostale ostaviti po strani. U knjizi *Etika i akcija – André Malraux* autorica Sanja Popović-Zadrić će na najbolji način rezimirati Malrauxa kao svestranu osobu koja je istovremeno pisac, intelektualac i čovjek od akcije. Svoje teme je crpio iz aktualnih dešavanja u najburnijem stoljeću ljudske povijesti u novoj eri što neće samo njegovoj književnoj ostavštini dati na kvalitetu već će mu i za života donijeti renome u raznim društvenim krugovima.

„André Malraux (1901. — 1976.) intenzivno je i autentično živio dramu svog stoljeća kao sudionik, svjedok i pisac. Njegov je život na neki način rezimirao zbivanja i probleme svog stoljeća, pa je stoga život Malrauxa, podjednako kao i njegovo djelo, duboko svjedočanstvo o čovjeku naše epohe i njegovu naporu da spozna svoje mjesto u svijetu i smisao svoga života.“¹

Pisac predstavlja savjest doba u kojem živi pa tako i Malraux počevši od prvih važnih djela piše u duhu borbe. Njegovo romaneskno djelovanje nosi pečat jednog vremena, ideologije, heroizma i akcije prožetih duhom avanture. On je autor koji je na savršen način pomirio i približio angažman i književnost. Ipak, za bolje razumijevanje cjelokupne Azijske trilogije i revolucionarnih ideja koje svaki roman donosi, neophodno je upoznati se sa njegovim angažmanom u društvu i politici koji seže još od mladalačke dobi koja ga je predodredila za sve ono što će doći. Od Kambodže i intelektualne borbe u drugim dijelovima Indokine, obračunavanja sa kolonijalnim sustavom, preko pisanja fikcije temeljene na brojnim stvarnim događajima njegujući duh komunizma, do konačnog odlaska u rat koji predstavlja sam vrhunac njegove borbe za ideale, Malraux ne prestaje da se obračunava sa onim što smatra krivim, protivnim čovjeku i njegovu dostojanstvu. Čovjek je esencija Malrauxove vizije.

3.1. Malraux – podrijetlo osjećaja revolta i angažmana

Dva su izvora iz kojih se može pratiti sentiment oštrog revolta koji će obilježiti privatni i književno-politički život čovjeka koji je bio ministar u de Gaulleovoj vladi i time doživio vrhunac svoga političkog angažmana. Prvi i najvažniji je sam životni put koji ga je vodio iz uljuljkanosti i sigurnosti koje je uživao u Francuskoj do mekonških prašuma, džungli i općenito Indokine gdje je doživio jak osjećaj društvene nepravde. Drugi izvor je moguće pronaći u njegovom mladalačkom djelu, eseju iz 1926. naziva *La Tentation de l'Occident*, iz kojeg se još tada moglo zaključiti i predvidjeti revolucionarni put kojim će krenuti ovaj, tada mladi francuski pisac.

Ubjeđivši Vladu Francuske da mu da financijsku potporu za istraživanje, sa ženom Clarom Goldschmidt 1923. godine odlazi u Indokinu istraživati i donijeti komadić

¹ S. Popović-Zadrić, *Etika i akcija – André Malraux*, Beograd, Mladost, 1978, str. 13.

arheološkoga blaga, skulpturu ili basreljef. Zbivanja koja će uslijediti ostavit će dubok trag na mladića koji se otisnuo u ovu avanturu pun ideala, da bi na kraju pohod rezultirao poniženjem. Kolonijalne vlasti će ga optužiti za krađu i krijumčarenje arhitektonskog blaga, dok su drugi francuski kolonisti kojima je vlast bila naklonjena bez posljedica prisvojili veliki broj statua iz kambodžanskih hramova bez ikakvog odobrenje. Autor upravo u ovom trenutku kada se, pod kontrolom vlade, i kolonijalna glasila i javnost okreću protiv njega nazivajući ga običnim lopovom, postaje žrtva raznih kleveta, shvaća apsurdnost i nepravdu svijeta koji ga okružuje. Izazvan na revolt, već tada se počinje intelektualno naoružavati kroz novinarstvo i prvi roman *Azijskog ciklusa*. U njemu će svoju želju za pobjedom i slobodom, odbijanje svake vrste potčinjavanja i tlačenja čovjeka, te strah od gubitka, pretočiti u Claudea i Perkena, protagoniste iz sijamskih (tajlandskih) šuma *Kraljevskog puta*. Junaci njegova djela, baš kao ni on, ne odolijevaju nadmoćnoj i potpuno obuzimajućoj želji nijekanja svakog autoriteta, sile moćnije od njih samih koja će ih, ukoliko ju oni sami ne ponište, učiniti nemoćnima i poraziti.

Nepovratno su se za autora otvorile i teme apsurda, ljudske sudbine, a malo kasnije i smrt, ništavilo, fatalitet i osjećaj nemoći u svijetu u kojem živi. To su uobičajene egzistencijalističke teme poslijeratnoga perioda kada su sve ljudske vrijednosti omalovažene i osakaćene, moral i nada osujećeni, a realnost i surovost svakodnevnice omniprezentni u svojoj najsirovijoj varijanti. Ove teme su iste one koje guše i opterećuju kako njegove likove iz romana, tako i njega kao osobu.

3.2. Antikolonijalizam kao presudni čimbenik – *L'Indochine enchaînée*

Otkrivši srednjovjekovne hramove, izgubljene gradove, statue i razna arheološka blaga, Malraux je u Indokini otkrio još nešto, jedno još znamenitije iskustvo, nauk koji će ga nepovratno otisnuti u bespuća političkoga angažmana, angažmana za život i dobrobit običnoga čovjeka; naučio je da apsolutna pravda ne postoji, a ona postojeća nije ista za sve, ona je selektivna, promjenjiva i nestalna. Postoji, sa jedne strane, za građane metropolitanske Francuske i povlašteni sloj slavna *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, ponos francuskoga društva i ideal Francuske revolucije s kraja XVIII. stoljeća, a sa druge, za one nepodobne i potlačene kolonijalne narode, ne postoji ništa osim bolne

stvarnosti satkane od represije, obespravljanja, poniženja i patnje. Upravo je taj duboki rascjep između poimanje ideala i stvarnosti, nesuglasje očekivanog, doživljenog i viđenog jedno od najvećih Malrauxovih razočaranja. Uvidjevši da uprkos svojoj apsolutnoj dominaciji u ovome kutku svijeta, Francuska nije uspjela, niti željela na tlo Indokine donijeti i svoje vrijednosti po kojima je poznata i koje čine njezino slavno geslo – *Liberté, égalité, fraternité* - sloboda, jednakost, bratstvo i moglo bi se dodati i pravdu, sam Malraux u više navrata navodi da je upravo taj supremativni odnos naprednih europskih naroda prema drugima bio njegov pokretač. Kolonijalizam je izjednačio sa fašizmom te se odlučuje politički i književno angažirati kako bi dao svoj doprinos urušavanju tog diskriminirajućeg, neprirodnog i štetnog sustava.

Nakon što je na svojoj koži osjetio moć koju mediji imaju nad širokim narodnim masama i ulogu u formiranju javnoga mišljenja kroz štetu i klevetu koje su iznosili na njegov račun omalovažavajući njega kao arheologa i umjetnika, kvalificirajući ga kao lopova, Malraux se nedvojbeno odlučuje kao protutežnju kolonijalnoj administraciji i njihovim poslušnicima pokrenuti vlastite novine uz pomoć prijatelja Paula Monina. Njegov politički angažman se sada manifestira na dosta višem nivou. Službeno je postao sudionik antikolonijalnog pokreta, političke borbe koloniziranih naroda i njihovih simpatizera protiv ideologije i prakse kolonijalizma, a uz Monina i simpatizer komunističke partije. Tu također uviđa da egzistencija pojedinca ovisi i povezana je sa životom drugih što je jedan od postulata komunizma.

Po povratku u Indokinu nakon kratkog boravka i priprema u Francuskoj koji su uslijedili odmah po izricanju oslobađajuće presude za prethodno spomenuti prijestup koji su mu vlasti strašno zamjerile, 1925. godine zvanično osniva novine *Indokina* izrazito antikolonijalnog sentimenta promovirajući pozitivne franko-anamitske relacije i zauzimajući više reformistički pristup.² U uređivanju časopisa je sudjelovala i njegova tadašnja supruga, Clara Goldschmidt koja je kao pripadnica židovske vjerske zajednice itekako bila upoznata sa prefiksom “anti“ i položajem naroda protiv kojeg je usmjeren što je vjerojatno dodatno doprinijelo Malrauxovu poimanju ovog problema. Važno je spomenuti da nije sve bilo tako lako. Njegovo glasilo se rađa u izuzetno nepovoljnoj klimi gdje je sloboda govora gotovo nepostojeća. Tisak je pod potpunom kontrolom i pritiskom

² Anamiti – stanovnici istočnih dijelova Indokine, današnji Vijetnamci

vlade koja je željela održati stanje kontrole, medijskoga mraka i neinformiranosti, metode posebice okrenute protiv anamitske populacije. Vlast, svjesna potencijalne opasnosti koju će njegov list donijeti, u klauzulu ugovora kojim dopušta tisak novina ubacuje i obvezujuću točku po kojoj novine moraju biti na francuskom jeziku nadajući se da će na taj način što manji broj Anamita pristupiti sadržaju i percipirati plasirane poruke, stavove i ideje.

Već u drugom broju, Malraux izravno napada korumpirani administrativni sustav Indokine ne štedeći ni istaknutog političara Cognacqa, guvernera krucijalne pokrajine Košenšin³ koji je bio daleko od njegovih ideala političkoga lidera uzimajući u obzir zbivanja u zemlji na koja je ostajao nijem i čak ih poticao. Nije se zadovoljavao kritiziranjem, želio je otići korak dalje predlažući evoluciju kolonijalnoga društva i njegovih zajednica implicirajući nužnost davanja jednakih prava Anamitima i transmisije francuskih vrijednosti na azijsko tlo. Takvim djelovanjem, profilirajući se u jednog od glavnih kritičara kolonijalizma kojeg je zatekao u njegovoj najstrašnijoj formi, stvorio si je mnoge neprijatelje što je u jednom takvom ozračju i za očekivati; u svijetu medija tu su prije svega bili dnevni listovi *Le Courier saïgonnais* i *L'Impartial* koji, podržani od strane vlade, imaju zadatak doslovce ušutkati i do temelja diskreditirati Malrauxovu riječ.

Nije bio previše zainteresiran za osobne, sitne i niske udarce iako ga je konkurencija nastavila nazivati pogrđnim imenima poput 'lopov', 'sitni kriminalac' i slično, već se zadržava na kolosijeku koji si je ranije trasirao – politika kolonije, evolucija vlasti i dobrobit domicilnoga pučanstva. No, što je zapravo mogao Malraux sam, uz vrlo slabu potporu protiv drugog najjačeg političkog aparata u svijetu, protiv velikog Francuskog kolonijalnog carstva i njegova establišmenta? Shvativši da ne smiju direktno napadati Malrauxa kako ga ne bi načinili herojem u narodu, osobom sa čijim stavovima će se suglasiti i šire narodne mase, vlada se odlučuje za nefrontalni napad. Razjareni Malrauxovom žustrom reakcijom na novi zakon koji Anamitima zabranjuje dolazak u metropolitanski dio carstva prisiljavaju tiskaru da prestane surađivati sa novinama *Indochine* i na taj način represija i pritisak još jednom dobivaju bitku.

³ Košenšin (*Cochinchine*, fr.) – povijesna regija Francuske Indokine koja je pored glavnog grada Sajgona, današnjega Ho Ši Mina, obuhvaćala i samo ušće rijeke Mekong u Južno kinesko more što dovoljno govori o njezinu značaju.

Nakon novog razočaranja u sustav i u Francusku koja uopće nema za cilj prenijeti svoje ideale u Aziju, pred Malrauxom je kraj avanture i povratak u maticu. Ipak, jedan takav intelektualac, pisac i novinar, ponukan osobnim idealima koji ga podsjećaju da je čovjek zbroj svojih djela, onoga što čini i što može, ništa drugo, još jednom odlučuje da neće biti taj koji će samo nijemo promatrati. Odlučuje ovaj put udariti još surovije i još ozbiljnije jer sada zna da nema što izgubiti; rađa se *L'Indochine enchaînée*⁴ u kojoj nastavlja govoriti o represiji, potlačivanju, gladi i brojnim drugim nedaćama s kojima se susreće anamitska populacija. Usprkos brojnim problemima, zabranama, švercanju pojedinačnih slova i improviziranjem francuskih akcenata na tiskarskom stroju, *Okovana Indokina* nastavlja svoju borbu sa sada već stalnim rubrikama poput "Anamitskih pitanja" i "Sajgonske kronike" u kojima piše o svakodnevnim borbama i stanju u koloniji u kojoj polako, ali sigurno lokalni koncesionari postaju moćniji, uticajniji i bogatiji čak i od vlasti. Upućuje gotovo proročansku poruku svim Francuzima u kojoj se već pomalo naziru *Osvajači* i *Ljudska sudbina*:

„Cette rumeur qui monte de tous les points de la terre d’Annam, cette angoisse qui depuis quelques années réunit les rancunes et les haines dispersées, peut devenir, si vous n’y prenez garde, le chant d’une terrible moisson...“⁵

Razočaran indiferentnošću i neinformiranošću francuskoga društva u metropoli uslijed lažnih izvješća kolonijalne administracije, osobnom nemoći i zaključkom do kojeg je došao, da zapadne sile nisu u Africi i Aziji kako bi prenijele znanja, pomogle i oplemenile lokalno stanovništvo već kako bi se njime na najgnusniji način okoristile, dvadeset i trećim izdanjem *Okovane Indokine* stavlja točku na svoju istočnjačku avanturu i ovaj način političkoga angažmana. U prosincu 1925. godine se vraća u Pariz, a upravo na tom brodu nastaju prve stranice knjiga koje čine korpus Trilogije.

Važno je napomenuti da Malraux u svom aktivizmu nije bio sam, nije se samo njegov glas čuo u kontekstu antikolonijalizma. Mnogi drugi književnici i avanturisti su se susreli oči u oči sa surovošću i psihičkim i fizičkim bolom koji ovaj neljudski poredak i danas kroz posljedice nanosi čovječanstvu. Još jedan znameniti pisac, Malrauxov

⁴ Okovana Indokina (*L'Indochine enchaînée*, fr.)

⁵ Citat iz novina *Indochine* preuzet sa <http://www.charles-de-gaulle.org/wp-content/uploads/2017/10/De-Gaulle-Malraux.pdf> u kojem autor kaže: „Ovaj žamor koji se uzdiže iz svih dijelova Anama, ova tjeskoba koja već nekoliko godina sjedinjuje rasutu mržnju i potrebu za osvetom, može postati, ukoliko ne pazite, pjev jedne zastrašujuće žetve.“, pristup 3.9.2020.

imenjak i sunarodnik André Gide u svome djelu *Putovanje u Kongo* (1927.) koje je napisao na osnovu posjeta ekvatorijalnim francuskim i belgijskim teritorijama, podiže svijest i na najmoćniji način optužuje kolonijalnu politiku francuske i belgijske uprave zasnovane na tekovinama zločinačke vladavine belgijskoga kralja Leopolda III. Sam autor svjedoči nezamisliv prizerima, ekstremnoj bijedi, pohlepi koncesionara i obnovljenom robovlasničkom poretku, baš kao i njegov imenjak u Indokini.

3.3. Komunizam i Drugi svjetski rat

Nakon boravka u Kambodži, uvidjevši opasnost rušilačkih ideologija u usponu, Malraux 1932. pristupa *Udruženju revolucionarnih pisaca i umjetnika* koje okuplja sve veći broj intelektualaca i gotovo svakodnevno objavljuje razne publikacije antifašističkog, a često i komunističkog sadržaja. Tijekom svoje aktivnosti u *Udruženju* trudit će se ne izazvati polarizaciju društva kako bi se oko njegove ideje okupio što veći broj simpatizera, te se njegova djela sve više i više okreću aktualnostima, to jeste problemima vremena u kojem živi. Bit će dakle jedan od prvih pisaca i intelektualaca uopće koji će tridesetih godina prošloga stoljeća uvidjeti što bi mogao značiti uspon fašizma, nacizma i antisemitizma u Njemačkoj i Italiji, ali i u Japanu koji istupa iz Lige naroda i okupira kinesku Mandžuriju. Francuski intelektualci predvođeni *Udruženjem* se tridesetih godina okreću SSSRu. S jedne strane u njemu vide Rusiju s kojom je Francuska nakon spomenutog rata iz 1870. - 1871. sklopila savez koji će 1936. promjenom povijesnih činjenica biti obnovljen, a s druge strane mnogi u približavanju stavova sa komunistima vide potencijalne benefite po francusko društvo.

Pored Gidea koji za *Udruženje* organizira i vodi mitinge, i Malraux također izražava svesrdnu potporu SSSRu smatrajući da je u slučaju rata, mjesto Francuske uz Crvenu armiju čime će i sebe svrstati u komuniste, iako im nikada nije formalno pristupio. Malraux ne dijeli apsolutno sve stavove niti sa jednom političkom strujom, no njegova osjetljivost prema ljudima i potlačenosti koju je donio iz Indokine i njegovo gađenje, ali i strah od toga što bi fašizam mogao donijeti, stavljaju ga na stranu borbene ljevice koja se jedina ozbiljnije organizirala. Malraux je smatrao da je čovjek zbroj svojih djela, ima moć izbora, a ne krenuti ovim revolucionarnim putem i nijemo promatrati znači svrstati

se na stranu neprijatelja i njegove porazne ideologije. Malraux kao dobitnik nagrade Goncourt 1933. za svoj roman *Ljudska sudbina* postaje poznatiji te se njegova riječ probija sve dublje u društvo i ide preko granica Republike. Putuje u Moskvu gdje drži govore u kojima izražava svoju privrženost SSSRu i slobodi stvaranja te piscu kao inženjeru duše čiji je zadatak stvaranje novog. Na opće oduševljenje auditorija u svojim govorima odbija pacifizam u ta turbulentna vremena kada se valja suprotstaviti fašizmu i nacizmu, a po povratku u Pariz prenosi svoja iskustva i prednosti sovjetske nad zapadnom civilizacijom koja se guši u hipokriziji nastalom uslijed nesklada duha jednoga naroda i njegovih institucija. Malraux će se poput Zole angažirati u vezi sa oslobođenjem Taelmanna, generalnog sekretara Komunističke partije i sekretara III. Internacionale Dimitrova (1934.) koji su, iako vremenom oslobođeni optužbi, ipak još jedno vrijeme ostali u zatvoru tada već nacističke Njemačke. Tijekom sredine tridesetih godina XX. stoljeća Malraux će postati iznimno popularan među književnicima komunističke orijentacije. Doprinijet će ujedinjenu ljevičarskih frakcija s ciljem lakšeg odupiranja Hitlerovim snagama i bit će jedan od vodećih intelektualaca udruženja pod nazivom *Ligue nationale contre l'antisemitisme*. Pohodi mnoge kongrese diljem Europe i svijeta gdje na sav glas kritizira intelektualce koji su podržali talijansko zauzimanje Etiopije 1936. te je nadasve zgrožen njihovom retorikom i izjednačavanjem pojmova „civilizirati“ i „europeizirati“ Etiopiju koja implicira potpuno anuliranje i devalviranje njezina identiteta i kulture, zemlje koja nikada do toga dana nije pala pod upravu neke europske sile.

U periodu od 1936. do 1937. sudjeluje u Španjolskom građanskom ratu na strani republikanskih snaga. Glavna zadaća će mu biti organizacija eskadrile, a za svoje herojske napore bit će nagrađen dvije godine kasnije (1939.) posebnim ordenom republikanske Španjolske koje će mu potpisati osobno Dolores La Pasionaria, generalna sekretarka Španjolske komunističke partije. Nakon angažmana na Pirinejskom poluotoku, 1937. godine putuje u SAD gdje će skupljati sredstva za naoružavanje svojih suboraca. Ni u ovo vrijeme, iako suočen sa brojnim negativnim istinama Staljinova režima, ne odustaje od svesrdne potpore SSSRu ne želeći da išta ugrozi zajedništvo u borbi protiv nadirućeg fašizma imajući u vidu neprijateljevu snagu i brojnost.

Malraux je prije izbijanja Drugog svjetskog rata u komunizmu i okupljanju oko ideja koje njegovi pobornici promoviraju vidio jedini dovoljno snažan sustav odbrane ljudskog dostojanstva, čovjeka i pravde od ideologije fašizma i nacizma. Upravo će iz tog

razloga biti tako sklon politici sovjetske Rusije, dok već u vrijeme objave romana *Nada* (1937.) počinje preispitivati svoje stavove i udaljavati se od dotadašnjih principa. Nikada neće negirati svoju prošlost i potporu koju je davao komunistima, ali će definitivno, razočaran činjenicom da sovjetska Rusija ipak nije ideal zajednice, društva i bratstva naroda kakav je on zamišljao, odstupiti od dotadašnjih principa i uvjerenja. Odbacit će mit revolucije da bi primat u njegovim shvaćanjima preuzela ideja nacije.

3.4. Malrauxov angažman u kulturi i umjetnosti

Kultura i umjetnost slave čovjeka koji kroz svoja djela postaje besmrtni. Tako i Malraux u umjetnosti vidi temelj uz pomoć kojeg će obnoviti nacionalni identitet i ponos Francuza nakon svih nedaća iz prve polovine XX. stoljeća. Vrhunac njegova angažmana u domeni kulture i umjetnosti je svakako trenutak kada postaje ministrom za kulturu (1959.) po odluci Charlesa de Gaullea, jednog od najpoznatijih francuskih predsjednika koji je ovu naciju vodio kroz Drugi svjetski rat, ali i sve do 1969. godine. Malrauxov doprinos obnovi francuskog kulturnog bića je doista nemjerljiv. Kada se gleda sa distance koju daje XXI. stoljeće, njegov angažman na ovom polju je jednako važan i kolosalan koliko i književno-politički aktivizam iz ranijeg perioda njegove karijere.

Malraux kao ministar za kulturu zajedno sa svojim suradnicima 1962. godine donosi zakon poznat kao *Loi des sept monuments* čime pokreće četverogodišnji proces revitalizacije sedam velikih znamenitosti koje su davno postale baština cijeloga svijeta, ne samo Francuske. Radovi su obuhvatili palače Fontainebleau, Versailles, Vincennes, Reims, Louvre, Invalides i Chambord, a jako je važna i sama simbolika budući da će radovi podsjetiti široke narodne mase što je sve čovjek sposoban napraviti. Iste godine na snagu sputa zakon koji se i danas zove *Loi Malraux* koji definira i štiti stare gradske jezgre francuskih gradova. Njime je zabranjena bilo kakva intervencija na pročelju građevina čime je autentično arhitektonsko naslijeđe sačuvano za buduće generacije. Obnova i zaštita spomenika arhitekture diljem Francuske nastavljena je i u godinama koje su slijedile pa tako nisu zanemarene ni brojne katedrale poput one u Strasbourgu, čuveni samostan u Fontevraudu i mnogi drugi.

Uvidjevši centralizaciju i nadmoć Pariza i ostalih velikih gradova u Francuskoj u kulturološkom i umjetničkom smislu, Malraux odlučuje kulturu učiniti dostupnom svima. Diljem Francuske, s fokusom na manje gradove, nastaju *maisons de la culture* koje će biti otvorene svim vrstama umjetnosti. U periodu od 1961. do 1968. ove kulturne institucije dobit će Le Havre, Caen, Bourges, Firminy, Amiens, Thonon, Grenoble i Rennes. U tim domovima kulture će biti izloženi predmeti iz velikih muzeja, po potrebi će ih se moći transformirati u galerije, kazališta i slično, a sve s ciljem renesanse kulturnog bića.

Poznavajući Malrauxov opus i razloge za aktivizam dolazi se do zaključka da je njegov angažman u kulturi samo prirodni slijed događaja. Što bi uopće čovjek bio bez kulture koja je fundament civilizacije još od davnina? Bez stvaralačke dimenzije ljudskoga bića apsurd sudbine bi u potpunosti nadvladao. Malraux će za vrijeme svoga ministროvanja pružati potporu i suvremenoj umjetnosti, francuskoj kinematografiji, a posebno je važno što će Parizu vratiti staru slavu i još jednom od njega napraviti prijestolnicu svjetske umjetnosti.

4. MALRAUX – ANGAŽMAN KROZ STVARANJE

4.1. Humanizam kao temelj angažmana junaka *Azijske trilogije*

Humanizam je sustav intelektualnih i moralnih uvjerenja koja čovjeku, ljudima i čovječanstvu pridaje najvišu vrijednost. Po tome se razlikuje od teizma, gdje središnje mjesto zauzima Bog ili priroda, i individualizma, gdje središnje mjesto zauzimaju interesi i sreća pojedinca neovisno o drugim pojedincima ili ljudskoj zajednici. U razdoblju renesanse, od XV. stoljeća do ranog XVII. koliko traje u Francuskoj, humanistička se misao napajala izvorima i uzorima klasične (antičke) baštine s pomoću kojih je osporavala teološku sliku svijeta. Procvat zanimanja za upoznavanje i proučavanje klasičnih jezika i književnosti očitovao se kao sredstvo duhovnog uzdizanja, koje je dobilo naziv *studia humanitatis*. Izrazom *humanizam* označava se svaka orijentacija koja slijedi smisao i vrijednosti afirmirane u humanističkoj kulturi, od ljubavi prema klasičnim studijima do filozofskog stajališta o dostojanstvu čovjeka kao tvorca vlastite povijesti. Zato je humanizam bitno utjecao na nastanak i razvoj sekularizirane modernosti, ponajprije modernih humanističkih znanosti i humanističkog obrazovanja. Temeljne su pretpostavke modernoga humanizma sloboda mišljenja i znanstvena istraživanja te racionalnost ljudskoga djelovanja, bez čega su nezamislivi demokracija i civilizacijski napredak. Ovisnost o transcenciji zamijenio je imanentnom, ovosvjetovnom ljudskom racionalnošću i time otvorio put za potvrđivanje autonomnosti ljudske volje kao temelja odgovornoga djelovanja.⁶

Etika i akcija kao humanistički ideali koje zbivanja tridesetih godina XX. stoljeća aktualiziraju na planu književnosti, temelje se u potpunosti na čovjeku. André Malraux je netko tko istinski vjeruje u humanizam i njegove tekovine što se vidi u njegovom angažmanu kao čovjeka za čovjeka, za ljudskost i dostojanstvo. On utjelovljuje razočaranje i želju cijele ratne generacije Europljana za obnovom humanizma kao ideala društva te u svojim djelima stavlja čovjeka na prvo mjesto stavljajući pred svoje junake izazove, dajući im pritom najmoćnije oružje od svih, oružje mogućnosti izbora i akcije.

⁶ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26662>, pristup 3.9.2020.

Na njima je da svojim djelima pokažu tko su jer ih se ocjenjuje prema onomu što čine. Upravo su njegova djela u kojima kategorično odbija poniženje čovjeka u vremenu neizvjesnosti najbolja potvrda navedenog. Takav pristup kreiranju likova u *Azijskoj trilogiji* dovodi do rađanja dvije vrste humanizma, onog ateističkog i junačkog.

4.2. Zatajenje kršćanstva – *L'homme athée*

U XVI. stoljeću dolazi do proboja protestantskog revolta u kršćanstvo koje je temelj misli zapadnog svijeta što dovodi do slabljenja moći Crkve u društvu. Taj proces smanjivanja utjecaja koji je kler gradio stotinama godina doživjet će vrhunac u XIX. stoljeću pojavom znamenitog njemačkog filozofa Friedricha Nietzschea. On će predvoditi filozofiju nihilizma koja opovrgava svaki viši smisao života, dotadašnje društveno-političke vrijednosti koje ne pronalaze utemeljenje u racionalnim argumentima te će njegova misao ući u svaku sferu intelektualnog djelovanja, posebice u filozofiju, a samim tim i literaturu narednoga stoljeća.

„*Dieu est mort!*“ je poklič spomenutog filozofa iz njegova djela *Radosna znanost* iz druge polovine XIX. stoljeća koji će se ukorijeniti u novoj filozofiji i misli čiji će se puni odjek u književnosti osjetiti tek u nadolazećem vremenu (XX. i XXI. stoljeće). Njime deklarira smrt Boga i čovjeka ostavlja bez božanske intervencije, bez svemogućeg zaštitnika koji u literaturi intervenira kao *Deus ex machina*. On smatra da se tek smrću Boga čovjek oslobađa, a prestanak vjerovanja čovjeku otvara put ka kreativnosti, otvara nove putove prema iskazivanju svoga potencijala.

Već XIX. stoljeće donosi veliku spoznaju o Bogu i religiji kao poraženima, da bi ovaj osjećaj kulminirao u dvadesetom. Tada se moderni čovjek, unatoč svemu što je naučio i blagodatima koje je otkrio, iznova suočio sa razaranjem, uništenjem svijeta koji si je stvorio, strahotama kojih se oduvijek bojao i još jednom pretrpio metafizičke posljedice. Znanstvena dostignuća su pomogla, ali su poslužila i kao ruka uništenja, samim tim su srušeni i mitovi o ostvarenom progresu, demokraciji, a na koncu može se reći i da je urušen cijeli jedan sustav svjetonazora sa kršćanskom, tj. religijskom mišlju u svome korijenu. Čovjek ima potrebu pronaći smisao svoga života i djela bez ideje Boga

i bez osjećaja podređenosti sudbini. Absurdnost čovjekova bivstvovanja i djelovanja dovodi, dakle, do smrti kršćanstva ili Boga u zapadnome društvu općenito i to ne Boga kao središnje figure kršćanstva, Isusa Krista, već Boga kao ideje, kao finalne i sudbonosne presude, vrhovne pravde kojoj ljudski um teži. Religija suvremenom čovjeku ne može više davati pojašnjenja i odgovore na krucijalna pitanja koja si postavlja, a koja se između ostalog odnose na starost, smrt i svaki drugi vid fataliteta s kojim se susreće.

Dolazi do promjene svijesti, senzibiliteta, vrijednota i svjetonazora koje su jednako velike kao i one koje je otkrićem zakona fizike donio Isaac Newton otkrivši gravitaciju i osporivši mnoge dogme i nauk religije. Intenzitet propasti zapadne, kršćanske i kapitalističke misli početkom XX. stoljeća jača i usponom komunizma i socijalizma kao direktnih posljedica Listopadske revolucije u Rusiji kojom se također oštro prekida sa starim svjetonazorima, vrijednostima, politikom i odnosom prema društvu i religiji. Ideja je stvoriti ateističko, besklasno društvo u kojem nema eksploatacije, što je u suštosti suprotnosti tadašnjoj praksi u eurocentričnome svijetu. U životu lišenom božjega i nadnaravnoga prisustva, bez te vječite dimenzije kojoj čovjek stotinama godina teži, Malraux i njegovi suvremenici poput Alberta Camusa i Jean-Paula Sartrea, filozofi, intelektualci i drugi, traže fundament novome čovjekovom idealu. Malrauxova filozofija se zasniva upravo na tim činjenicama i idejama. Komunizam i smrt Boga su spona između ljudskoga dostojanstva i kotača revolucije, oni obećavaju novu percepciju čovjeka.

Smrću Boga čovjek se vraća u središte univerzuma. Novi poredak se temelji na ljudskoj slobodi koju je božja volja dugo uzurpirala. Čovjek je sada samostalan, ima pravo birati, više nema božanskih kazni i nagrada, pakla i raja, čistilišta... Treba li ipak još uvijek težiti starim moralnim vrijednotama, da li će se ljudska rasa ubuduće okrenuti strahotama kakve je vidjela tijekom Velikoga, a onda i još strašnijeg Drugog svjetskog rata? Odgovor koji daje *Azijska trilogija*, ali i književnost Malrauxovih suvremenika, rezimira misao da za čovječanstvo ne postoje ciljevi ni natprirodna podrška za nove moralne aspiracije. Čovjek si svojim izborima mora sam urediti život, trasirati put i suočiti se sa posljedicama izabranoga. Mora na neki način kreirati novu sliku Boga kroz svoja djela ne bi li došao do stvarne spoznaje istine. Mora si obuzdati iluzije, odbiti gotova i umirujuća rješenja i formule koje nudi religija. Ona samim tim sputava čovjeka u individualnoj samospoznaji i remeti njegov odnos sa svijetom, a čovjek se mora suočiti

oči u oči sa izazovima jer je istina, ma koliko bila bolna, uvijek pozitivna i jedina vodi do željenog kraja.

Mnogi likovi inkarniraju novu ideologiju inspiriranu Listopadskom revolucijom i ideju smrti Boga u Malrauxovoj *Azijskoj trilogiji*. Sva tri romana su zasnovana na relaciji čovjeka prema čovjeku, u odsustvu transcendentnoga, akcije i reakcije, pritiska i borbe za ideal u izrazito ekstremnim situacijama u koje junaci upadaju i kojima su konstantno izloženi u ovom turbulentnom podneblju i periodu ljudske povijesti. Protagonist djela *Osvajači*, Garine, neodoljivo podsjeća na samog autora kada govori o stanju uma i religije na Dalekom istoku osvrćući se na osjećaj individualizma, mizerije i beznada. Nudi iznimno kvalitetnu egzistencijalističku sliku kroz koju su prožete sve egzistencijalističke teme uključujući i oniprezentnu opterećenost smrću i ljudski očaj pred naizgled nerješivim životnim situacijama. Kao posljedica takvog fatalnog stanja svijesti, javlja se jak revolucionarni naboj. Ti ljudi nemaju što izgubiti, oni su već lišeni svakog konformizma kao najvećeg neprijatelja revolucije što je krucijalni preduvjet za reakciju, a njihova udaljenost od vjerskih dogmi, običaja i površnih vjerovanja ih čini dobrim revolucionarima.

„Toute l'Asie moderne est dans le sentiment de la vie individuelle, dans la découverte de la mort. Les pauvres ont compris que leur détresse est sans espoir, qu'ils n'ont rien à attendre d'une vie nouvelle. Les lépreux qui cessaient de croire en Dieu empoisonnaient les fontaines. Tout homme détaché de la vie chinoise, de ses rites et de ses vagues croyances, et rebelle au christianisme, est un bon révolutionnaire.“⁷

Evidentno je da je za ovu revoluciju neophodno da Bog kao ideal umre, da masa dođe do kritične točke vrenja što je odlična pouka i za današnje vrijeme. Akcija izaziva reakciju, a nepravda kolonijalizma i represija rađaju revoluciju.

Baš kao u *Osvajačima*, i u *Ljudskoj sudbini* je aktualna ideja odsustva Boga. U procesu nastanka glavnog junaka Tchena, Malraux čitatelju daje potpun uvid u njegov put od rođenja do raskida sa Bogom. Taj put je od neizmjerne važnosti za roman jer će Tchenu dati svrhu, izbor i mogućnost da se odupre apsurdno neizbježne smrti tako što će ju bar sam osmisлити trijumfirajući na taj način protiv nje. On je usamljenik, terorista i jedan od protagonista *Ljudske sudbine* koji će bijeg od apsurdna pronaći u akciji.

⁷ A. Malraux, *Les Conquistadors*, Paris, Grasset, 1955, str. 106.

„La première éducation de Tchen avait été religieuse ; quand Gisors avait commencé de s'intéresser à cet adolescent orphelin – ses parents tués au pillage de Kalgan – silencieusement insolent, Tchen venait du collège luthérien, où il avait été l'élève d'un intellectuel phthisique venu tard au pastorat, qui s'efforçait avec patience, à cinquante ans, de vaincre par la charité une inquiétude religieuse intense. Obsédé par la honte du corps qui tourmentait saint Augustin, du corps déchu dans lequel il faut vivre avec le Christ – par l'horreur de la civilisation rituelle de la Chine qui l'entourait et rendait plus impérieux encore l'appel de la véritable vie religieuse, - ce pasteur avait élaboré avec son angoisse l'image de Luther dont il entretenait parfois Gisors : “Il n'y a de vie qu'en Dieu; mais l'homme, par le péché, est à tel point déchu, si irrémédiablement souillé, qu'atteindre Dieu est une sorte de sacrilège. D'où le Christ, d'où sa crucifixion éternelle.”⁸

Tchen će biti fasciniran terorizmom i smrću i kao takav nikada se neće uklapati u revolucionarne krugove, baš kao ni Hong iz *Osvajača* kojeg je svaka strana odbacila, nigdje ne pripada, osuđen je na samoću. Ipak, paralele između Honga i Tchena se mogu vući samo po pitanju smrti Boga i usamljenosti. Kod Honga je sam čin terorističke akcije posljedica doživljenih poniženja, a kod Tchena pokušaj uspostavljanja kontrole nad smrću. Također, on će, kao posljedicu svojih ranih religioznih dana, gajiti neku čudnu, pomalo neodređenu nadu, nadu u jedan drugačiji svijet.

Apsurd ljudskog života i činjenica da ništa ne može opravdati kraj egzistencije je poruka i *Kraljevskog puta* prikazana kroz agoniju koju proživljava Perken, jedan od glavnih junaka romana. Prilikom bijega iz domorodačke zasede u koju upada sa svojim suputnicima Claudeom i Grabotom, past će na oštru strijelu. Ovaj događaj će ga osuditi na tešku i dugu patnju, beznadno stanje koje će rezultirati smrću u vrletima azijske džungle bez ikakve šanse za ozdravljenje i spas.

„Combien d'êtres, à cette heure, veillent de semblables corps? Presque tous ces corps, perdus dans la nuit d'Europe ou le jour d'Asie, écrasés eux aussi par la vanité de leur vie, pleins de haine pour ceux qui au matin se réveilleraient, se consolaiient avec des dieux. Ah! qu'il en existât, pour pouvoir, aux prix des peines éternelles, hurler comme ces chiens, qu'aucune pensée divine, qu'aucune récompense future, que rien ne pouvait justifier la fin d'une existence humaine...”⁹

⁸ A. Malraux, *La Condition humaine*, Paris, Gallimard, 1946, str. 53.

⁹ A. Malraux, *La Voie royale*, Paris, Grasset, 1955, str. 182.

Međutim, Perken nije jedini tragični junak ovog romana. Grabot, zarobljeni prijatelj, također uviđa zatajenje kršćanskog nauka. Ni on, ni Perken, iako suočeni sa fatalitetom, priklješteni sudbinom, na nekoliko koraka od smrti, nikada se ne okreću religiji. Promatrajući posljednje izdisaje svoga prijatelja Perkena, Claude misli o poniženju čovjeka, pobjedi smrti nad životom i besmislu pronalaska utjehe u božanstvima što je i definicija smrti Boga u književnosti i filozofiji. Svi junaci dolaze do pouke, ideja Boga je izvor sve nepravde u ljudskome društvu.

4.3. Čovjek za čovjeka – *L'homme héroïque*

Smrću Boga u suvremenoj literaturi, posebice Malrauxovoj *Azijskoj trilogiji*, evidentno je da je čovjeku potrebno pronaći smisao u sebi samom, u svojim djelima, u nečemu što direktno može osjetiti, u nečemu stvarnom. Rješenje ovoga pitanja može pronaći i u drugoj osobi, onoj koja također odbacuje prijašnje norme i uviđa važnost ljudskoga dostojanstva u svijetu u kojem su stare vrjednote propale. Čovjek i njegova svijest polako izlaze na svjetlost kao novi fokus literature i filozofije. Malrauxovi likovi se nastoje izboriti za novi identitet čovjeka koji je u skladu sa sintagmom *l'homme héroïque* u kojoj prestaje biti individualist i uviđa da je potreban drugom i da su drugi neophodni njemu – tada govorimo o herojskom humanizmu.

Već u *Kraljevskom putu* čovjek odlazi u potragu za smislom života, a samim tim i po odgovore na pitanja koje donose smrt i starenje. Avantura u koju se protagonisti upuštaju vodit će ih u dubinu džungle gdje će se suočiti sa apsurdnom ljudske sudbine, ali i otkriti humanizam koji nose u sebi. Claude i Perken ne prolaze nijemo svojim putem sa blagom po koje su došli u Indokinu nakon što naiđu na okovanog i zarobljenog Grabota u domorodačkom selu. Šok i nevjerica su bili potpuni pri samom ulasku u njegovu sobicu-tamnicu. Tamo zatiču bolan prizor posrnuloga, oslijepljenoga, okovanoga roba, njihova poznanika Grabota, koji je primoran težinom svoga izmorenoga tijela okretati veliki vodenični kamen i trpiti razna maltretiranja.

„L’esclave tenta d’avancer vers eux, mais les courroies le fixaient à l’extrémité de la traverse, et chaque mouvement le poussait dans l’orbe de la meule, à droite ou à gauche.“¹⁰

Potpuno svjesni do čega će doći ukoliko ga odluče osloboditi okova, preuzimaju odgovornost za svoja djela i spašavaju zarobljenog prijatelja. U ovom primjeru je riječ o herojskom humanizmu koji je opisan u sljedećem citatu kojeg je moguće promatrati dvojako. Humanizam je poražen budući da se jednog čovjeka u potpunosti dehumaniziralo, no izlaženje iz granica individualizma glavnih junaka predstavlja apsolutni trijumf ideja humanizma i komunizma.

„La porte se referma en claquant. Coupées par ce rayon de cachot, les ténèbres retombèrent sur eux. Claude n’était que question : les Moïs - les mêmes Moïs - étaient là, autour de lui. Il prit conscience de cette obscurité de prison, se jeta sur la porte qu’il ouvrit d’un coup, se retourna : comme à leur arrivée, l’homme frappé par le jour avait fait un pas en avant avec sa clochette, avec sa secousse de bête terrorisée : son réflexe était lié à la lumière et la voix mêlées. Perken prit le bâton, tombé dans le rectangle de soleil après le geste de Claude : c’était un caveçon, une branche terminée par une pointe de bambou semblable aux lancettes de guerre. Son regard chercha aussitôt les épaules de l’homme ; mais il était tourné vers eux. Il sortit son couteau, coupa les sangles : la lame pénétrait mal dans les noeuds grossiers, bosselés mais habiles, et il coupait le plus loin possible des bras. Il fut obligé de se rapprocher, de couper le trait. L’autre, libéré, ne bougeait pas. - Tu peux avancer! Il partit en avant, le long du mur, suivant son ancien chemin, tirant des reines; il faillit tomber.“¹¹

Humanizam, solidarnost i osjećaj bratstva vrhunac doživljavaju tek u višestruko nagrađivanom romanu *Ljudska sudbina* gdje dolazi i do ostvarenje sintagme *l’homme héroïque*. U središtu zbivanja je borba kineskih komunista protiv aktualne vlade koja je pod kontrolom nacionalističke partije Kuomintang, a cijeli roman će obilježiti susret junaka sa sudbinom, tj. sa smrću. Kyo, vođa pobune radnika u Šangaju, svjestan je koji će biti rezultat njegovih djela i neposluha vlasti, da je smrt zagarantirana ukoliko nastavi sa svojim aktivnostima, no nikada neće napustiti svoje suputnike. Definicija njegova humanizma sažeta je u ljubavi prema njemu sličnima, potlačenima, onima koji su žrtve gaženja ljudskog dostojanstva. Iako zarobljen, neće dopustiti da mu smrt dođe od tuđe

¹⁰ A. Malraux, *La Voie royale*, Paris, Grasset, 1955, str. 118.

¹¹ *Ibid*, str. 119.

ruke i da ju bespomoćno čeka. Iz posljednje bitke izaći će kao pobjednik tako što će svojoj smrti dati smisao, napraviti će izbor. Spasiti će se apsurdna tako što će sam sebi presuditi.

„Il avait beaucoup vu mourir, et, aidé de son éducation japonaise, il avait toujours pensé qu'il est beau de mourir de sa mort, d'une mort qui ressemble à sa vie. Et mourir est passivité, mais se tuer est acte. Dès qu'on viendrait chercher le premier des leurs, il se tuerait en pleine conscience.“¹²

Kyo u svojim posljednjim trenucima nije sam. Pored njega tu je i ranjeni drug Katow, nekoć sudionik Ruske revolucije iz 1917. koji se, vođen idealima, pridružio šangajskim komunistima. Zarobljen i potpuno bespomoćan, čeka da bude bačen u parni stroj lokomotive kako bi se suočio sa smrću na najsvirepiji i najbolnji način. Iako je mogao skončati kao Kyo, odlučuje ustupiti svoju kartu za bezbolan izlaz u vidu tablete cijanida slabijima, jer on dobro zna što je smrt. Susretao se već s njom oči u oči. U činu ljudske veličine, dobrote i sažaljenja, Katow će se odreći jedine nade da svoje postojanje okonča činom, a ne stanjem.

„Malgré la rumeur, malgré tous ces hommes qui avaient combattu comme lui, Katow était seul, seul entre le corps de son ami mort et ses deux compagnons épouvantés, seul entre ce mur et ce sifflet perdu dans la nuit. Mais un homme pouvait être plus fort que cette solitude et même, peut-être, que ce sifflet atroce : la peur luttait en lui contre la plus terrible tentation de sa vie. Il ouvrit à son tour la boucle de sa ceinture. Enfin : Hé! là! dit-il à voix très basse. Souen, pose ta main sur ma poitrine, et prends dès que je la toucherai : je vais vous donner mon cyanure. Il n'y en a absolument que pour deux.“¹³

Ovo djelo ultimativnoga herojstva i čovjekoljublja je zapravo i personifikacija samoga autora i angažmana umjetnika u ratnom i poratnom vremenu. Kao što je Zola heroj za Dreyfusa koji bi inače proveo svoj život u kažnjeničkoj koloniji, tako je i Malraux svojom borbom protiv kolonijalnih praksi značajno doprinio budućem procesu dekolonizacije koloniziranih teritorija i naroda, te promjeni poimanja kolonijalnog carstva u europskom dijelu Francuske. Katowljevo žrtvovanje za drugoga je kao angažman pisaca i intelektualaca. I oni se herojski izlažu velikim rizicima kako bi se suprotstavili i borili za ono što je pravedno i što im savjest nalaže jer ukoliko oni kao glas jednog naroda to ne urade, nitko drugi neće.

¹² A. Malraux, *La Condition humaine*, Paris, Gallimard, 1946, str. 246.

¹³ *Ibid*, str. 249.

4.4. Pobuna protiv poniženja čovjeka – *L'homme révolté*

Kod protagonista *Azijske trilogije* postoje različite vrste revolta koji će oblikovati radnju i događaje romana. Prije svega junake se može podijeliti na avanturiste i intelektualce u *Kraljevskom putu* poput Claudea i Perkena te revolucionare i teroriste u *Osvajačima* i *Ljudskoj sudbini* poput Garinea, Honga i Tčena. Svaki od njih će imati svoj osobni sukob sa svijetom što će dovesti do iskre koja će u odgovarajućem trenutku zapaliti vatru revolta i revolucionarnog angažmana.

Krene li se kronološki, prvo se nailazi na revolt kroz avanturu kao temu *Kraljevskoga puta*. Čitatelj prvo upoznaje dva pustolova, Claudea i Perkena čija je glavna potreba upustiti se u avanturu, lov na blago u indokineskim prašumama, i što prije naći izlaz iz date situacije što smatraju osobnom revolucijom, pobjedom i herojstvom. Perken se svojim avanturizmom i osamljenošću zapravo buni protiv čovječanstva jer konstantno vodi borbe na osobnom nivou protiv svijeta koji ga okružuje. Obojica prosvjeduju protiv sudbine i predodređenosti, protiv svega što može ugroziti njihovu slobodu i zato odlučuju okrenuti se prirodnim prostranstvima. Užasnuti su starenjem i potčinjavanjem smrti u kojoj vide poniženje ljudskog bića, a upravo su poniženje, patnja i bol čovječanstva uzrok revolta.

„Vieillir, c'est tellement plus grave! – Accepter son destin, sa fonction, la niche à chien élevée sur sa vie unique... On ne sait pas ce que c'est la mort quand on est jeune...”¹⁴

U *Osvajačima* i *Ljudskoj sudbini* javlja se profil revolucionara kakav ne postoji u *Kraljevskom putu*. Čovjek koji je ponižen, prepušten sam sebi onda kada su se sva njegova uvjerenja pokazala pogrešnima, idealan je materijal koji može iznijeti revoluciju. Tako smatra Garine, jedan od protagonista romana *Osvajači* čija radnja prati ustanak kineskih revolucionara protiv britanskog prisustva u južnokineskim lukama Kantonu i Hong Kongu. Garine, jedan od ideala revoltiranog čovjeka, revolucionara koji se odupire autoritetu, zna što je potrebno za revoluciju, on ju inkarnira od njezina početka. Malraux je, inspiriran onim što je i sam doživio, stvorio savršeno sredstvo revolucije u ovome liku. Korijen njegova revolta je istovjetan Malrauxovu. Suđeno mu je za trivijalnu stvar, no iako je kasnije oslobođen, apsurdnost situacije kojoj je bio izložen prouzrokovat će kod

¹⁴ A. Malraux, *La Voie royale*, Paris, Grasset, 1955, str. 36.

njega snažan osjećaj nepravde. Posljedica doživljenog bit će njegovo odmetništvo od zajednice i revolt te će na koncu postati pravi revolucionar. Garine organizira štrajkove obespravljenih radnika u kineskim lukama i tvornicama, podriva englesku moć raznim metodama, a posebice propagandom. On i njegovi ljudi stvaraju nepodnošljive uvjete za posao zbog kojeg su kolonisti tu, te ih na taj način pokušavaju iznuriti ekonomski kako bi na kraju otišli. Osoba je koja je svojim kontinuiranim i organiziranim djelovanjem zaradila divljenje kako suboraca tako i protivnika. Što je još važnije, između njega i njegovih učenika se javlja poseban odnos. Garine im vraća ili iznova daje izgubljeni osjećaj hrabrosti, osjećaj vjere u sebe, snagu da nešto promijene i da prestanu slijediti filozofiju pasivnosti koja je fatalna i negacijska prema čovjeku. Hrabrost je, u kontekstu toga vremena, nepoznat osjećaj mnogim Kinezima što Garineovu ulogu u ustanku čini još važnijom i revolucionarnijom.

Romani *Osvajači* i *Ljudska sudbina* su specifični po revoltu kroz terorističku akciju. Što je to tinjalo u likovima poput Honga i Tchena, dvojice terorista koji su se borili i stradali za svoje ideale? Hong je dijete iz siromašne obitelji, odrastao u siromašnim predgrađima i još od malih nogu je, lišen svega, razvio sentiment mržnje prema bogatima i utjecajnim jer su se smatrali vrjednijima od drugih. Zbog svojih ideala on uvijek djeluje samostalno, ne može pripadati niti jednoj strani jer je neukrotiva akcija jedini smisao njegova života koji nije sputan strahom od smrti. On ju niti ne poznaje i vidi ju kao stanje, kao bolest, što za posljedicu ima nemogućnost približavanja njegovih stavova sa većom skupinom kojoj bi pripadao. On se također odbija potčiniti i polagati račune bilo kome osim samome sebi, ne prihvaća čak ni autoritet revolucionarne strane kojoj i sam deklarativno pripada što užasava i samog Garinea. Djeluje samostalno, sam bira i nosi breme svojih postupaka. Smatra da mu je sve dozvoljeno jer je propatio. Upravo na taj način će pravdati svoja teroristička djela.

„Il n'en avait point conçu la crainte de la mort (il n'est jamais parvenu à comprendre pleinement ce qu'est la mort ; même aujourd'hui, mourir n'est pas pour lui mourir, mais souffrir à l'extrême d'une blessure très grave), mais la crainte profonde et constante de gâcher cette vie qui était la sienne et dont il ne pourrait jamais rien effacer.“¹⁵

¹⁵ A. Malraux, *Les Conquistadors*, Paris, Grasset, 1955, str. 27.

Podrijetlo revolta nije isto kod Tchena i Honga, dvojice terorista-revolucionara. Kod Honga je izvor prijezir, njegova vlastita prošlost, poniženje koje su mu drugi nanijeli i kako su ga tretirali i nipodaštavali. Tchen nikada nije razvio taj osjećaj jer je imao drugačiji život. Njegov terorizam je potpuno drugačije prirode, on si na taj način daje slobodu i odgovore na pitanja koja mu njegova osobna etika postavlja. Kod njega revolt kroz terorizam nije upućen ka vanjskome svijetu. Odbačen od grupe, prepušten svojoj samoći, njegov osjećaj revolta je upućen prema apsurd.

Malraux se tijekom cijelog svog života, a evidentno je i kroz književnost kao svoje glavno oružje u burnim vremenima, buni protiv poniženja čovjeka i ljudskosti. Zbog toga ne čudi što u svojoj borbi sa besmisлом i apsurdom života i junaci *Azijske trilogije* pokušavaju pronaći smisao u sebi samima, ali i u drugome onda kada sva druga uvjerenja nestanu kao što je to slučaj u mnogim situacijama u romanima. Put do poniženja ili uzdizanja junaka sva tri djela nije isti, u nekim situacijama se uviđaju sličnosti, ali one nisu nužne, više su slučajne i uzrokovane pozadinskom pričom koja krije korijen onoga što će svaki lik postati prije samog kraja. Ono što je zajedničko Malrauxovim junacima je njihovo krajnje ishodište. Riječ je o sučeljavanju sa sudbinom, o smrti koju sami biraju čime postižu djelomičnu pobjedu nad apsurdom.

5. ZAKLJUČAK

André Malraux je pisac i intelektualac za kojim je XX. stoljeće vapilo. Njegova književno-politička odiseja koja je počela avanturom, a rezultirala aktivizmom, književnošću i političkim angažmanom uvijek je imala isti cilj. U književnosti, ništa manje nego u stvarnosti, Malraux će uvijek težiti ka čovjeku, on će biti njegova polazna točka, njegov put i odredište. Cilj koji si je definirao će uvijek biti čovjek i njegovo uzdizanje nad apsurdom. Od vrleti Indokine, novinarskoga iskustva i svjedočenja torturi nad Anamitima, do susreta sa Indiom Ghandi u poznim godinama, nikada neće odustati od vlastitih ideala i moralnih načela. Malraux je duboko uvjeren da je čovjek zbroj svojih djela, onoga što čini i što može.

Bio je osoba koju su čak i komunisti prihvatili zbog njegove intelektualne snage, rezonancije njegove pisane riječi te ugleda koji je uživao u društvu. Uvidjevši opasnost koja se rađa u Japanu, Italiji i Njemačkoj, oko sebe okuplja antifašiste sa kojima je svijetu slao proročke poruke. Svoju biografiju je pretočio u romane prožete avanturističkim duhom obogaćenim metafizičkom dimenzijom. Ideali komunizma su mu bili bliski, teme bratstva i humanizma su omniprezentne u *Azijskoj trilogiji* iako nikada nije pripadao komunističkoj partiji. Od Claudea i Perkena iz *Kraljevskog puta*, oslonjenih jedan na drugog u divljem i neprijateljskom okruženju gdje individualizam iščezava, preko Garinea, buržujskog intelektualca bliskog Partiji iz *Osvajača*, do Katowa iz *Ljudske sudbine* koji također inkarnira komunistički ideal, Malrauxov junak je suočen sa apsurdom. Može ga pobijediti jedino vlastitim djelima, tako što će svom životu dati smisao.

Ovaj autor je nedvojbeno jedan od preteča egzistencijalizma jer se i njegovi junaci užasavaju apsurdna ljudske sudbine. Malraux se, baš kao i veliki egzistencijalisti Albert Camus i Jean-Paul Sartre, suočava sa tom realnošću i nastoji ju promijeniti.

Od mladog zaljubljenika u arheologiju, ideja angažmana Malrauxa će odvesti sve do ministarske pozicije te će, ne samo njegovo književno djelo, već i životni put i aktivizam i dan-danas biti predmet proučavanja i nešto na što se treba ugledati. Trijumfom *Azijske trilogije* i romana *Vrijeme prijezira* (1935.) i *Nada* (1937.), André Malraux će si

zauvijek osigurati mjesto među onima za koje se smatra da su utjelovljenje ideala angažiranog pisca.

6. LITERATURA

Korpus :

1. Malraux, André, *Les Conquérants*, Paris, Grasset, 1955.
2. Malraux, André, *La Voie royale*, Paris, Grasset, 1955.
3. Malraux, André, *La Condition humaine*, Gallimard, Paris, 1946.

Izvori :

1. Benoît, Denis, *Littérature et engagement : de Pascal à Sartre*, Paris, Seuil, 2000.
2. Gilles, Georges, *Le communisme dans l'oeuvre de Malraux*, Alberta, University of Alberta, 1958.
3. Langlois, W.G. *André Malraux : l'aventure indochinoise*. Paris, Mercure de France (Gallimard), 1967.
4. Mauriac, Claude, *Malraux ou le mal du héros*. Paris, Éditions Bernard Grasset, 1946.
5. Nguyen, Thi Tuyet Trinh, *L'Imaginaire colonial français de l'Indochine 1890-1935*, Tours, Université de Tours, 2014.
6. Popović-Zadrović, Sanja, *Etika i akcija : André Malraux*. Beograd, Mladost, 1978.
7. Radar, Emmanuelle, „Putain de colonie!“ *Anticolonialisme et modernisme dans la littérature du voyage en Indochine (1919-1939)*, Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, 2008.
8. Sabourin, Pascal, *La réflexion sur l'art d'André Malraux*, Paris, Klincksieck, 1972.
9. Sabourin, Pascal, *Le Révolte chez André Malraux*, Ottawa, Université d'Ottawa, 1963.
10. Tonnet-Lacroix, Eliane, *La littérature française de l'entre-deux-guerres (1919-1939)*, Paris, Armand Colin, 2005.

Internet izvori :

1. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38470>
2. https://www.clio.fr/BIBLIOTHEQUE/les_francais_en_indochine_des_annees_1830_a_la_fin_de_la_deuxieme_guerre_mondiale.asp
3. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52629>
4. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51918>
5. <http://www.charles-de-gaulle.org/wp-content/uploads/2017/10/De-Gaulle-Malraux.pdf>
6. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26662>
7. <https://www.comptoir litteraire.com/docs/193-malraux-la-condition-humaine-.pdf>
8. https://classiques.uqac.ca/classiques/Mounier_Emanuel/malraux_camus_sartre/malraux_camus_sartre.pdf
9. <https://fr.wikisource.org/wiki/J%E2%80%99accuse%E2%80%A6!>
10. <https://www.culture.gouv.fr/Nous-connaitre/Decouvrir-le-ministere/Histoire-du-ministere/L-histoire-du-ministere/Les-ministres/Andre-Malraux>